

# About Polish forensic medicine based on archival material described in scientific literature

## O polskiej medycynie sądowej na kanwie materiału archiwalnego opisanego w literaturze naukowej

Małgorzata Kłys

Katedra i Zakład Medycyny Sądowej, Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum

### Abstract

The need for medical assessment of murder victims and the establishment of rules for this assessment became the driving force behind the creation of forensic medicine, while the non-medical area of crime assessment, including crime scene examination, became the driving force behind the creation and development of criminalistics. Polish forensic medicine has been developing for over 200 years, and the Kraków Chair of Forensic Medicine is the oldest unit of this type. It is therefore not surprising that the archive which collects protocols of expert and scientific research is quite extensive. This material is a valuable foundation for scientific work including not only numerous publications in national and international journals, but also books. The author of the work selected several books on medical and forensic topics that appeared in recent decades on the Polish publishing market, indicating the value and importance of archival material in the literature of this area of science.

### Keywords

forensic medicine, archive, crime

### Streszczenie

Potrzeba oceny medycznej ofiar zabójstwa i ustalenie reguł tej oceny stał się siłą sprawczą powstania medycyny sądowej, zaś obszar niemedyyczny oceny zbrodni, obejmujący badania miejsca zdarzenia, stał się z kolei siłą napędową powstania i rozwoju kryminalistyki. Polska medycyna sądowa rozwija się od ponad 200 lat, a krakowska Katedra Medycyny Sądowej jest najstarszą jednostką tego typu. Nic więc dziwnego, że archiwum gromadzące protokoły badań eksperckich i naukowych jest dość obszerne. Materiał ten jest wartościowym fundamentem twórczości naukowej, zarówno licznych publikacji w czasopismach krajowych i zagranicznych, jak również i wielu opracowań książkowych. Autorka pracy wybrała kilka pozycji książkowych o tematyce medyczno-sądowej, które ukazały się w ostatnich dekadach na polskim rynku wydawniczym, wskazując na wartość i znaczenie materiału archiwalnego w piśmiennictwie tego obszaru nauki.

### Słowa kluczowe

medycyna sądowa, archiwum, zbrodnia

## Road to finality

"Of all the wonders that I yet have heard, It seems to me most strange that men should fear, Seeing that death, a necessary end, Will come when it will come.."

The above statement uttered by Julius Caesar in the play by William Shakespeare entitled "Julius Caesar" act II, scene 2, written in 1599, undoubtedly has the value of obviousness [1]. Some consolation, however; comes with Edgar Allan Poe's declaration: "Happily, the human being is also aware that: "The boundaries which divide Life from Death are at best shadowy and vague. Who shall say where the one ends, and where the other begins?".

Under the legal rules of the modern civilized world, any human death must be justified. It can be the consequence of any natural, disease or violent processes (suicide, murder, accident). Nobody in their right mind would want to be the victim of an accident or a crime of any kind either. Therefore, an act that receives particular condemnation from the society refers to the crime of intentional deprivation of life of another human being (murder).

Interest in this type of crime in its various aspects has always aroused a great deal of emotion in any society. Regardless of objective assessments, a crime seen through the eyes of a medic, lawyer or scientist may present a different picture than a journalist, writer or crime fiction reader will see.

It is also common knowledge that every citizen of every civilized country in the world is guaranteed the right to be properly tried if they become the perpetrator of a crime, and exonerated if they are falsely accused. In each case, the motives for committing the act should be thoroughly investigated.

History and experience in the medico-legal field proves, however, that not every crime can be easily "tagged" and evaluated. This evaluation may yield different results depending on the points of view, the research methods used in a given case, and the insightfulness of the evaluation of experts and lawyers. As before the case enters the wheels of justice, it must be subjected to medical analysis (determining the victim's injury, instruments of crime and time of death, providing the pathomechanism) as well as non-medical (securing traces at the scene, finding the perpetrator, instruments of crime).

## Droga do ostateczności

„Ze wszystkich dziwów, o jakich słyszałem, najbardziej zawsze zdumiewał mnie jeden : Że ludzie boją się śmierci, choć wiedzą, iż nadejść musi prędzej czy później. Nadejdzie."

Twierdzenie to wypowiedziane ustami Juliusza Cezara w sztuce autorstwa Williama Szekspira pt „ Juliusz Cezar” akt II, scena 2, napisanej w roku 1599, ma niewątpliwie walor oczywistości [1]. Pewne pocieszenie jednakże przynosi Edgar Allan Poe swym twierdzeniem: „Szczęśliwie istota ludzka posiada także świadomość, że : "Odległość między życiem a śmiercią jest nieokreślona. Dlatego nikt nie wie gdzie kończy się jedno a zaczyna drugie".

Zgodnie z regułami prawnymi współczesnego cywilizowanego świata, każda śmierć człowieka musi być uzasadniona. Może być następstwem procesów naturalnych, chorobowych lub gwałtownych (samobójstwo, zabójstwo, wypadek). Nikt o zdrowych zmysłach także nie chciałby być ofiarą wypadku czy jakiegokolwiek przestępstwa. Dlatego też czyn, który spotyka się ze szczególnym potępieniem ze strony społeczeństwa odnosi się do zbrodni umyślnego pozbawienia życia drugiego człowieka (zabójstwo).

Zainteresowanie tego typu przestępstwami w różnych aspektach od zawsze wzbudzało wiele emocji w każdym społeczeństwie. Niezależnie od obiektywnych ocen, przestępstwo widziane oczami medyka, prawnika czy naukowca może przedstawiać inny obraz niż zobaczy to dziennikarz, pisarz czy czytelnik kryminałów.

Powszechnie także wiadomo, że każdy obywatel, każdego cywilizowanego kraju na świecie, ma zagwarantowane prawo, aby być w sposób właściwy osądzony, jeśli stanie się sprawcą przestępstwa, a oczyszczony z zarzutów, jeśli zostanie niesłusznie posądzony. W każdym przypadku powinny być wyczerpująco wyjaśnione motywy popełnienia czynu.

Historia i doświadczenie w obszarze medyczo-prawnym dowodzi jednakże, że nie każda zbrodnia daje się łatwo „szufladkować” oraz oceniać. Ocena ta może wypadać różnie w zależności od punktów widzenia, zastosowanych metod badawczych danego przypadku, wnikliwości oceny biegłych i prawników. Zanim bowiem sprawa trafi w tryby wymiaru sprawiedliwości musi być przedmiotem ekspertyzy medycznej (określenie uszkodzenia ciała ofiary, narzędzi i czasu zgonu, podanie patomechanizmu) oraz niemedycznej (zabezpieczenie śladów na miejscu zdarzenia, znalezienie sprawcy, narzędzi zbrodni).

## Contemporary forensic medicine problems in the light of history

This need for medical evaluation of homicide victims and the establishment of rules for this evaluation became the driving force behind the emergence of forensic medicine, also known as legal medicine. The non-medical area of crime evaluation, which includes crime scene investigations, in turn became the driving force behind the emergence and development of criminalistics.

Although both forensic medicine and criminalistics are highly specialized fields, their entire subject matter, as observation of our social and political life indicates, usually arouses great public interest. Criminal cases usually involve human dramas and often also shock the public by their unusual nature.

In Europe, the first publications collecting doctors' previous findings and experiences in the field of medical science were written at the turn of the 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> centuries. The author of the most important of these, Fortunato Fidelis of Palermo, discussed, among other things, medical errors and sexual issues in his work entitled *De relationibus medicorum*, published in 1598. He also noted the most common cause of sudden death, which he believed was heart disease.

In 1621, another Italian physician, Paolo Zacchia, in his work *Questiones medico-legales*, first used the name of the discipline still used today, "legal medicine." Although he is the one to be considered the father of forensic medicine, his book was regarded as controversial for centuries. This is because it contained many superstitious views and instructions that were shrouded in magic and demons.

The need to distinguish forensic medicine within medical schools and give it a high profile in all civilized countries around the world is evidenced by the first University Chairs, entirely devoted to legal medicine, which appeared in Universities in Europe and the world at the turn of the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> centuries.

The first in Poland, and the third in Europe after Vienna and Paris, was the Chair of Forensic Medicine of the Jagiellonian University (now the Chair and Department of Forensic Medicine of the Jagiellonian University Medical College), which was established in 1804, as a scientific unit with the purpose of its activities as a didactic and scientific unit, as well as supporting judicial authorities in the field of forensic medical opinion. The example of the scholars of the Jagiellonian University was followed by researchers of Vilnius University (1808) and Warsaw University (1825), establishing university units of forensic medicine.

When forensic medicine, as a medical specialty the primary focus of which is human life and death under the law, emerged

## Problemy współczesnej medycyny sądowej w świetle historii

Potrzeba oceny medycznej ofiar zabójstwa i ustalenie reguł tej oceny stał się siłą sprawczą powstania medycyny sądowej, nazywanej także medycyną prawną. Obszar niemedycey oceny zbrodni, obejmujący badania miejsca zdarzenia, stał się z kolei siłą napędową powstania i rozwoju kryminalistyki.

Jakkolwiek zarówno medycyna sądowa jak i kryminalistyka są dziedzinami wysoce specjalistycznymi, to cała ich problematyka, jak wskazuje zresztą obserwacja naszego życia społecznego i politycznego, zwykle wzbudza duże zainteresowanie społeczne. Przypadki kryminalne zazwyczaj wiążą się z ludzkimi dramataми oraz często też bulwersują opinię publiczną przez swoją niecodzienność.

W Europie, pierwsze publikacje zbierające dotychczasowe ustalenia i doświadczenia lekarzy w obszarze nauk medycznych powstały na przełomie XVI i XVII wieku. Autor najważniejszego z nich – Fortunato Fidelis z Palermo – omówił w swoim dziele pt. *De relationibus medicorum* wydanym w 1598 roku, między innymi, błędy lekarskie i zagadnienia seksualne. Zwrócił także uwagę na najczęstszą przyczynę nagłej śmierci, jaką była według niego choroba serca.

W 1621 roku inny włoski lekarz – Paolo Zacchia – w swoim dziele *Questiones medico-legales* po raz pierwszy użył nazwy dyscypliny używanej do dziś „medycyna prawna”. Choć to właśnie jego uważa się za ojca medycyny sądowej, to jego książka przez wieki budziła kontrowersje. Zawierała bowiem wiele przesądnych poglądów i zaleceń, które owiane były magią i demonami.

O potrzebie wyodrębnienia medycyny sądowej w ramach uczelni medycznych i nadania jej wysokiej rangi we wszystkich cywilizowanych krajach na świecie świadczą pierwsze Katedry uniwersyteckie, w całości poświęcone medycynie prawniczej, które pojawiły się w Uniwersytetach w Europie i świecie, na przełomie XVIII i XIX wieku.

Pierwszą w Polsce, a trzecią w Europie po Wiedniu i Paryżu placówką tego typu, była Katedra Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jagiellońskiego (w chwili obecnej Katedra i Zakład Medycyny Sądowej Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego), która została powołana w 1804 roku, jako jednostka naukowa, mająca na celu swej działalności zadania dydaktyczne, naukowe oraz wspomaganie organów wymiaru sprawiedliwości w zakresie opiniowania sądowo – lekarskiego. Przykładem uczonych Uniwersytetu Jagiellońskiego poszli badacze Uniwersytetu Wileńskiego (1808 rok) oraz Warszawskiego (1825 rok), tworząc jednostki uniwersyteckie medycyny sądowej.

Kiedy medycyna sądowa, jako specjalność medyczna, której głównym obszarem zainteresowań jest życie i śmierć człowieka w świetle prawa, wyodrębniła się z ogólnego pola nauk me-

from the general field of medical science, it was basically limited to the examination of corpses, including first of all the determination of the cause of death and the instruments of death, the mechanism of the signs of death, the time and features of death and the post-mortem processes.

The examination of the corpse under the law, has been supplemented in modern times by imaging examinations of the body using CT scans (virtual autopsy “virtopsy”) and microscopic examinations of sections taken during autopsy (histology). This set of examinations is called forensic thanatology and is central to the discipline known today as forensic medicine. Accordingly, in addition to thanatology, the framework of forensic medicine includes forensic toxicology (the involvement of poison in the cases), forensic genetics (DNA profiling as a basis for determining identity, biological traces, identification of human remains). Furthermore, forensic medicine includes the examination of living persons under criminal law (beatings, accidents) and civil law (medical malpractice, paternity, pensions, affidavits of will) [2].

The foundation of the work of the team of forensic medical professionals who form teams of experts is the development of forensic medical opinions on the basis of examinations, which are then the basis for further prosecutorial and judicial decisions. The opinions concern cases of death as a result of homicide, suicide and accident.

The structure of these cases in Poland indicates a statistically fairly stable character. Police chronicles in reports available to the public (Internet) indicate that in 2022 there were 507 homicides, the year before – 634.

The number of suicides in recent years has remained at a similar level, exceeding 5,000 cases per year, with three times as many suicide attempts registered and several times as many unregistered.

Police records of recent years show more than 21,000 traffic accidents per year with 10% of incidents involving fatalities. In Poland, in 10 units related to forensic medicine, about 400 people are employed, of whom about half are forensic physicians. The other half is constituted by toxicologists, geneticists, biologists, chemists, technicians. The substantively elaborate opinions also involve other specialists.

The merits of Polish forensic physicians, especially for the development of the doctrine of forensic medical opinion, are impossible to overestimate. We can enumerate the names of professors, as well as many employees – doctors, technical staff, largely unnamed, who made great contributions to the early development of modern forensic medicine, such as Professors Frederick Hechel, Stanisław Janikowski, Leon Blumenstock-Halban (1881-1895), Leon Wachholz (1896- 1932), Jan Stanisław Olbrycht (1933-1962).

dycznych, w zasadzie ograniczała się do badania zwłok, w tym przede wszystkim określania przyczyny śmierci i narzędzi ją spowodowanych, mechanizmu powstawania znamion śmierci, czasu i cech zgonu oraz procesów pośmiertnych.

Badanie zwłok w świetle prawa, uzupełnione zostało w czasach współczesnych badaniami obrazowymi ciała metodą tomografii komputerowej TK (wirtualna autopsja „wirtopsja”) oraz mikroskopowymi badaniami wycinków pobranych w czasie autopsji (histologia). Ten zestaw badań nosi nazwę tanatologii sądowej i stanowi centralny punkt w dyscyplinie, określanej dzisiaj jako medycyna sądowa. W związku z tym, obok tanatologii w ramach medycyny sądowej wyodrębniła się toksykologia sądowa (udział trucizny w przypadkach), genetyka sądowa (profilowanie DNA jako podstawy do określania tożsamości, śladów biologicznych, identyfikacji szczątków ludzkich). Oprócz tego medycyna sądowa obejmuje badanie osób żywych w świetle prawa karnego (pobicia, wypadki) oraz cywilnego (błędy medyczne, ojcostwo, renty, poświadczenia woli) [2].

Fundamentem pracy zespołu pracowników medycyny sądowej, tworzących zespoły biegłych, jest opracowywanie opinii sądowo – lekarskich na podstawie przeprowadzonych badań, będących następnie podstawą dalszych orzeczeń prokuratorskich i sądowych. Opinie dotyczą przypadków zgonów w wyniku zabójstwa, samobójstwa i wypadku.

Struktura tych przypadków w Polsce wskazuje na statystycznie dość ustabilizowany charakter. Kroniki policyjne w raportach ogólnie dostępnych (Internet) informują, że w roku 2022 dokonano 507 zabójstw, rok wcześniej 634.

Liczba samobójstw w ostatnich latach utrzymuje się na podobnym poziomie, przekraczając 5000 przypadków rocznie, przy trzykrotnie większej liczbie prób samobójczych rejestrowanych i przy nie rejestrowanych kilkakrotnie więcej.

Dane policyjne ostatnich lat wskazują na ponad 21 000 wypadków komunikacyjnych rocznie przy 10% zdarzeń z ofiarami śmiertelnymi. W Polsce, w 10 jednostkach związanych z medycyną sądową, pracuje około 400 osób, z czego około połowa to medycy sądowi. Drugą połowę stanowią toksykolodzy, genetycy, biolodzy, chemicy, technicy. W rozbudowanych merytorycznie opiniach biorą także udział inni specjaliści.

Zasługi polskich medyków sądowych, w szczególności dla rozwoju doktryny opiniowania sądowo-lekarskiego, są nie do przecenienia. Można wymienić nazwiska profesorów, a także wielu pracowników – doktorów, pracowników technicznych, w znacznym stopniu bezimiennych, którzy położyli ogromne zasługi w początkach rozwoju współczesnej medycyny sądowej, takich jak – profesorowie Fryderyk Hechel, Stanisław Janikowski, Leon Blumenstock-Halban (1881-1895), Leon Wachholz (1896- 1932), Jan Stanisław Olbrycht (1933-1962).

Although forensic medicine was established in 1804, the first decades were a “crawling stage” of the discipline. In fact, it was only from the time of Professor Leon Wachholz, a whole century later, that the discipline flourished, giving rise to the “Krakow (Polish) school of forensic medicine.” As a side note, it can be added that the first textbook with the participation of a Polish scientist, Professor Leon Wachholz, entitled “Podstawy medycyny sądowej” [*Fundamentals of Forensic Medicine*] was published in 1899.

The Chair and Department of Forensic Medicine is one of the few Kraków institutions that has operated almost continuously for more than 200 years. During this time, the city of Kraków has shared the fate of the country, weathering the historical storms, including the period of partitions, uprisings, the restoration of independence in 1918, the Nazi occupation, and the period of the Polish People’s Republic. It comes as no surprise that the Chair has vast and unique archival material and numerous mementos of more than 200 years of history.

Professors Leon Blumenstock-Halban and Leon Wachholz, and later also Professor Jan Olbrycht, were explorers of the “new land”, as forensic medicine was referred to in those days, and which only in their time became a separate medical science. Through their work, they made a great contribution to the development of the science and practice of forensic medicine, taking a pioneering role in the creation and consolidation of its rules and in the use of the established discipline for the purposes of forensic medical opinions..

### Archive of the Chair and Department of Forensic Medicine of the Jagiellonian University Medical College in documentary and scientific literature

When looking at the cases of various crimes through the eyes of a forensic physician and a lawyer, it is impossible not to see the scientific value of the material derived from the opinion providing activity, collected in the archives of forensic medicine units. Hence, the primary source for the study of the history of forensic medicine, in addition to scientific textbook reports, are all kinds of opinions, issued for the authorities of the judiciary, moreover, autopsy protocols performed at the Chair and Department of Forensic Medicine of the Jagiellonian University Medical College in Kraków, supplemented by notes related to individual cases.

This material provides knowledge, not only about the statistics of homicides, suicides, accidents and how they were committed, but is an invaluable source for learning about the development of forensic medicine. The changes taking place in this area of science, resulting from the archival material, present a completely different picture than that which emerges from the content of academic textbooks.

Jakkolwiek medycyna sądowa powstała w 1804 roku, to pierwsze dziesiątki lat były „raczkowaniem” tej dyscypliny. W zasadzie dopiero od czasów profesora Leona Wachholza, czyli całe stulecie później, dyscyplina ta rozkwitła na dobre, dając początek „krakowskiej (polskiej) szkole medycyny sądowej”. Na marginesie można dodać, iż pierwszy podręcznik z udziałem autorstwa polskiego uczonego prof. Leona Wachholza pt. „Podstawy Medycyny Sądowej” został wydany w 1899 roku

Katedra i Zakład Medycyny Sądowej jest jedną z niewielu krakowskich instytucji, która działała prawie nieprzerwanie przez ponad 200 lat. W tym czasie miasto Kraków dzieliło los kraju, przechodząc przez fale burz dziejowych, w tym okres zaborów, powstań, odzyskania niepodległości w 1918, okupacji hitlerowskiej, okres PRL-u. Nie dziwi więc fakt, że Katedra dysponuje ogromnym i unikalnym materiałem archiwalnym i licznymi pamiątkami ponad 200-letniej historii.

Profesorowie Leon Blumenstock-Halban i Leon Wachholz, a w późniejszym okresie także profesor Jan Olbrycht byli eksploratorami „nowego łądu”, jak mawiano, którym w tym czasie była medycyna sądowa, a która dopiero w ich czasach stała się odrębną nauką lekarską. Swoją działalnością wnieśli wielki wkład w rozwój nauki i praktyki sądowno-lekarskiej, biorąc pionierski udział w tworzeniu i ugruntowaniu jej prawideł oraz w wykorzystaniu powstałej dyscypliny dla potrzeb opiniowania sądowno-lekarskiego.

### Archiwum Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej UJ CM w piśmiennictwie dokumentalnym i naukowym

Patrząc oczami medyka sądowego i prawnika na przypadki rozmaitych przestępstw nie sposób nie dostrzec wartości naukowej materiału pochodzącego z działalności opiniodawczej, zgromadzonego w archiwach jednostek medycyny sądowej. Podstawowym źródłem bowiem służącym badaniu historii medycyny sądowej, obok doniesień naukowych podręcznikowych są wszelkiego rodzaju opinie, wydawane dla władz wymiaru sprawiedliwości, nadto protokoły sekcji zwłok wykonywane w Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej UJCM w Krakowie, uzupełnione notatkami powiązаныmi z poszczególnymi przypadkami.

Materiał ten dostarcza wiedzy, nie tylko na temat statystyki zabójstw, samobójstw, wypadków i sposobów ich popełnienia, ale jest bezcennym źródłem do poznania rozwoju medycyny sądowej. Dokonujące się zmiany w tym obszarze nauki, wynikające z materiału archiwalnego, przedstawiają zupełnie inny obraz, niż ten jaki wynika z treści podręczników akademickich.



The Chair's archival material is a valuable source, providing a basis for historical research as seen through the eyes of a forensic physician and historian. This category of achievements includes the habilitation thesis of dr hab. med. Tomasz Konopka, entitled, "Development of forensic thanatology through the prism of analysis of postmortem protocols collected at the Department of Forensic Medicine, Jagiellonian University". The author acknowledged and masterfully demonstrated the value of the Department's archival material in the form of the 60,000 preserved postmortem protocols. This material covers the period from 1881 to 2011, i.e. 130 years of the unit's 220-year history. As a forensic physician, he was able to see in these protocols the dynamics of views on matters of medical diagnosis of deaths, while as a hobbyist historian, in the background, he saw the Polish history in this time segment [3].

With the eyes of a forensic medic, the author analyzed the material in terms of diagnosing deaths that were not recognized or were diagnosed differently in earlier periods. Nowadays, forensic diagnoses of death from myocardial infarction, fatal alcohol poisoning or death from hypothermia pose a very different type of challenge to the opinion provider than was the case 100 years ago, when the problems exceeded the opinion provider's knowledge in this area.

Through the eyes of a historian, T. Konopka saw the subject of common and political crimes and the instruments used for this purpose in different historical periods. He analyzed the changing ways of committing suicide over time, the dangers of everyday life, resulting from advances in technology or the collapse of civilization, the changing types of poisons used to commit suicide over time.

Since the Department of Forensic Medicine operated continuously during World Wars I and II, the materials include information on victims of war crimes, victims and types of torture performed in prisons, victims of Nazi or underground conspiracy executions.

Employees of the Kraków Department participated in historical research of the royal tombs at the Wawel Castle in the 1970s. One can learn about these cases and many other stories from the archives of the Chair from "Wspomnienia medyka sądowego" [*Memoirs of a forensic physician*] by Professor Zdzisław Marek [4] – a prominent forensic physician and long-time Head of the Department in the 1970s-90s of the previous century. In the book written in an interesting and accessible manner, addressed to an average reader, among other things, one can acquire new information on the remains of Queen Jadwiga or "mother of kings" Elisabeth Rakuszanka, the crash of the plane "Tango Foxtrot", or, finally, learn about the mysteries of the Turzan forests. One can refresh, perhaps an overheard story, concerning the notorious Rita Gorgonova case in the 1930s of the previous century. Gorgonova was convicted of murder, but doubts about her guilt lived a life of their own for

Materiał archiwalny Katedry stanowi cenne źródło, stanowiące podstawę badań historycznych, widzianą oczami medyka sądowego i historyka. Do tej kategorii dokonań należy praca habilitacyjna dr hab. med. Tomasza Konopki pt. „Rozwój tanatologii sądowej w świetle analizy protokołów sekcyjnych Zakładu Medycyny Sądowej UJ”. Autor docenił i mistrzowsko pokazał wartość materiału archiwalnego Zakładu w postaci zachowanych 60 000 protokołów sekcyjnych. Materiał ten obejmuje okres od 1881 do 2011 roku, czyli 130 lat z 220 letniej historii jednostki. Jako medyk sądowy ujrzał w tych protokołach dynamikę poglądów na sprawy diagnozy lekarskiej zgonów, zaś jako historyk- hobbista dostrzegł na drugim planie historię dziejów Polski w tym wycinku czasowym [3].

Patrząc oczami medyka sądowego autor zanalizował materiał pod kątem diagnostyki zgonów, których we wcześniejszych okresach nie rozpoznawano lub rozpoznawano inaczej. Dzisiaj diagnostyka sądowo-lekarska zgonu wskutek zawału mięśnia sercowego, śmiertelnego zatrucia alkoholem czy śmierci z wyzębienia stanowią zupełnie inny typ wyzwania opiniodawcy, niż było to 100 lat temu, kiedy problemy przerastały wiedzę opiniodawcy w tym zakresie.

Patrząc oczami historyka T. Konopka dostrzegł temat pospolitych i politycznych zbrodni oraz narzędzi do tego celu używanych w różnych okresach historycznych. Analizował zmieniające się w czasie sposoby popełniania samobójstw, zagrożenia życia codziennego, wynikające z postępu techniki lub z zapaści cywilizacyjnej, zmieniające się w czasie rodzaje trucizn stosowane do popełniania samobójstw.

Z uwagi na to, że Zakład Medycyny Sądowej działał nieprzerwanie w okresie I i II wojny światowej, w materiałach znajdują się informacje o ofiarach zbrodni wojennych, ofiarach i rodzajach tortur dokonywanych w więzieniach, ofiarach egzekucji naziistów czy podziemia konspiracyjnego.

Pracownicy krakowskiego Zakładu brali udział w badaniach historycznych grobów królewskich na Wawelu w latach 1970-tych. O tych sprawach i wielu innych historiach z archiwum Katedry można się dowiedzieć ze „Wspomnień medyka sądowego” autorstwa profesora Zdzisław Marka [4] – wybitnego medyka sądowego oraz wieloletniego Kierownika Katedry w latach 70-90-tych poprzedniego stulecia. W książce, napisanej w sposób interesujący i przystępny, adresowanej do przeciętnego czytelnika, można między innymi, pozyskać nowe informacje dotyczące szczątków królowej Jadwigi czy „matki królów” Elżbiety Rakuszanki, katastrofy samolotu „Tango Foxtrot”, czy wreszcie poznać tajemnice lasów turzańskich. Można odświeżyć, być może zastyszana historię, dotyczącą głośnej w latach 30-tych poprzedniego stulecia sprawy Rity Gorgonowej. Gorgonowa została skazana za zabójstwo, ale wątpliwości co do jej winy żyły własnym życiem przez następne dziesięciolecia na łamach publikacji prasowych, bulwarowych, obyczajowych.

decades that followed, featured in newspapers, tabloids and contemporary fiction.

Among literary highlights, we should note the publication "Leon Wachholtz – Życie i dzieło" [*Leon Wachholtz – Life and Work*] [5], published after the scientific conference that was held in the PAU auditorium in 2017, on the basis of 10 papers delivered there, addressing the greatness of the man who was head of the Chair for 37 years and whose achievements (number of citations in scientific journals and books in the first half of the 20<sup>th</sup> century) earned him the title of the greatest Polish forensic physician. The undoubted indication of Prof. Leon Wachholz's position were the author's publications and textbooks, and his greatness as a scientist deserves to be emphasized by the first textbook in the history of forensic medicine with a significant contribution from the professor, as has been mentioned above.

The eminent medical historian Prof. Zdzisław Gajda compiled "Wspomnienia, pamiętniki (zapisków) i dokumenty" [*Memoirs, diaries (notes) and documents*] by Leon Wachholz and, according to Wachholz's notes, titled it "Moje czasy" [*My times*]. The book was published in 2020 by the Kraków Society of Lovers of the History of Medicine [6].

Prof. Leon Wachholz went down in history primarily as an outstanding scientist – forensic physician, forensic scientist, criminologist, but a certain "cherry on top" of scientific achievements are his memoirs "Moje czasy", which history of medicine lovers concentrated on. "Moje czasy", as Prof. Gajda reports, is a splendid anecdotal evocation of times irretrievably past. The author sketched a picture of his milieu far from idealization, sparing no thick lines in the characterization of personalities, now elevated and mellowed with time.

Wachholz provided extensive descriptions of the careers and motives of his fellow luminaries of that world. He paid special attention to portraits of men of medicine, including Ludwik Teichmann, Tadeusz Borowicz, Jan Mikulicz-Radecki, Napoleon Cybulski, Ludwik Rydygier. He also reached for characterizations of the figures close to his interest in art, namely, Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, Kazimierz Tetmajer. He was particularly critical of his contemporaries, the "Stańcyzy," as a group of people affiliated with the government, and unfortunately heavily corrupted.

Leon Wachholz in his memoirs is downright outspoken. When he praises, he praises without restraint, but when he rebukes, he does not spare even himself. The failed marriage contracted in his student years, which lasted for years until the professor's imprisonment in Sachsenhausen after the November 6, 1939 *Sonderaktion Krakau* action, is described with details of a downright petty nature. Extensive enumeration of his merits and professional successes, decorations and congratulatory letters, on the other hand, indicates that the author was no stranger to self-praise.

Z ciekawostek literackich należy odnotować publikację „Leon Wachholtz – Życie i dzieło” [5], wydaną po konferencji naukowej, jaka miała miejsce w auli PAU w 2017 roku, na podstawie 10 referatów tam wygłoszonych, mówiących o wielkości człowieka, który przez 37 lat był kierownikiem Katedry i zastąpił siebie swoim dorobkiem (liczba cytowań w czasopiśmie i książkach naukowych w pierwszej połowie XX wieku) na miano największego polskiego medyka sądowego. Niewątpliwym wyznacznikiem pozycji prof. Leona Wachholza były autorskie publikacje i podręczniki, a na podkreślenie jego wielkości jako naukowca zasługuje pierwszy w dziejach podręcznik z medycyny sądowej ze znaczącym udziałem profesora, o czym już wyżej wspomniano.

Wybitny historyk medycyny – prof. Zdzisław Gajda, opracował „Wspomnienia, pamiętniki (zapisków) i dokumenty” autorstwa Leona Wachholza i zgodnie z zapisem Wachholza zatytułował je „Moje czasy”. Książka została wydana w 2020 roku nakładem Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny [6].

Prof. Leon Wachholz wszedł do historii przede wszystkim jako wybitny uczony – medyk sądowy, kryminalista, kryminolog, ale pewną „wisienką na torcie” dorobku naukowego są właśnie jego pamiętniki „Moje czasy”, nad którymi pochylili się miłośnicy historii medycyny. „Moje czasy”, jak raportuje prof. Gajda, są kapitalnym, anegdotycznym przywołaniem czasów bezpowrotnie minionych. Ich autor nakreślił obraz swego środowiska daleki od idealizacji, nie szczędził grubej kreski w charakterystyce postaci, dziś uwznioślonych patyną czasu.

Wachholz podał w nich obszernie opisy karier i motywów, którymi kierowali się współcześni mu luminarze tamtego świata. Szczególną uwagę przykładał do portretów ludzi medycyny, m.in. Ludwika Teichmanna, Tadeusza Borowicza, Jana Mikulicza-Radeckiego, Napoleona Cybulskiego, Ludwika Rydygiera. Sięgnął też po charakterystyki postaci bliskich jego zainteresowaniom sztuką, a więc Stanisława Wyspiańskiego, Lucjana Rydla, Kazimierza Tetmajera. Szczególnie krytycznie przedstawił współczesnych mu „stańczyków”, jako ugrupowania ludzi powiązanych z władzą, a niestety mocno skorumpowanego.

Leon Wachholz jest w swoich wspomnieniach do bólu szczery. Jak chwali, to bez umiaru, ale jak gani, to nie oszczędza nawet siebie. Nieudane małżeństwo zawarte w latach studenckich, trwające latami, aż po uwięzienie profesora w Sachsenhausen po akcji 6 listopada 1939 roku *Sonderaktion Krakau*, opisane zostało ze szczegółami natury wręcz małostkowej. Za to rozległe wyliczenie swoich zasług i sukcesów zawodowych, odznaczeń i listów gratulacyjnych wskazuje na to, że autor nie grzeszył skromnością.

Siłą rzeczy, parę rozdziałów poświęconych jest głośnemu konfliktowi z uczniem profesora – prof. Janem Olbrychtem, m.in. partnerem na wokandzie w głośnej sprawie Rity Gorgonowej. Mistrz i uczeń mieli trudne charaktery. Gdy Ministerstwo Oświaty zwolniło po 38 latach Wachholza z funkcji kierownika

Necessarily, a couple of chapters are devoted to the high-profile conflict with the professor's disciple, Professor Jan Olbrycht, among other partners on the docket in the notorious Rita Gorgonova case. Master and disciple were of difficult characters. When the Ministry of Education dismissed Wachholz from his position as head of the Chair of Forensic Medicine after 38 years, he left and, as declared, never returned to the site of his beloved creation.

Professor Zdzisław Gajda writes in "Postówie", [Afterword] that Wachholz's memoirs have a somewhat gossipy character, since they offer a glimpse into the life of the University of the inter-war years "from behind the scenes." This characteristic of Wachholz's memoirs was to a large extent the motivation for preparing the volume, and which may be the best recommendation for today's Reader, the author continues.

An extremely interesting and attractive work is a book written by an outstanding forensic physician of the younger generation, Dr. Philip Bolechala, addressing the difficult problem of insane perpetrators of crimes in a book entitled "Zabójstwo a niepoczytalność" [Murder and Insanity]. The author used, both the archival material of the Department, as well as prosecutorial and judicial material, undertaking a study of the subject.

Dr. Bolechala, while indicating that murder is an act that is the dynamic result of the combination and interaction of a wide variety of factors, both those originating in the personality of the perpetrator and those resulting from a specific situation in which he finds himself, analyzed the cases of homicide perpetrators. These perpetrators are considered a diverse group, heterogeneous in terms of personality structure, motivational processes, relationships and relations with the victim, or *modus operandi*. A small but interesting part of this group is constituted by insane persons who commit murders under the influence of mental illness or certain specific mental disorders. Their acts are mostly sudden, unexpected and incompatible with the previously presented personality characteristics. The theme undertaken by F. Bolechala is very difficult and rarely seen in the works of other researchers. The conclusions are of great importance for the practice of providing forensic medical opinions in this area of forensic medicine.

Of the widely known cases, opinionated at the Kraków Chair, one that has never left the field of interest for more than 40 years, of both scientific and quite unscientific literature and the media, is the case of the death of a communist-era oppositionist – Stanisław Pyjas. The authors of publications: Maria Anna Potocka in "Sprawa Pyjasa" [The Case of Pyjas] [7] and Cezary Łazarewicz [8] in his latest book "Na Szewskiej. Sprawa Stanisława Pyjasa" [At Szewska. The Case of Stanisław Pyjas] are re-reading the archival material and trying to interpret the problem once again.

Katedry Medycyny Sądowej, wyszedł i zgodnie z deklaracją nigdy nie powrócił do miejsca swego ukochanego dzieła.

Profesor Zdzisław Gajda pisze w „Postówiu”, że wspomnienia Wachholza mają poniekąd charakter plotkarski. Dają bowiem wgląd w życie Uniwersytetu lat międzywojennych „od kuchni”. Ta właściwość wspomnień Wachholza w znacznym stopniu była motywacją do przygotowania tomu, a co dla dzisiejszego Czytelnika może być najlepszą rekomendacją, kontynuuje autor.

Niezwykle ciekawą i atrakcyjną pracą jest książka autorstwa znakomitego medyka sądowego młodego pokolenia dr Filipa Bolechały, podejmująca trudny problem niepoczytalnych sprawców zbrodni w książce pt. „Zabójstwo a niepoczytalność”. Autor wykorzystał, zarówno materiał archiwalny Zakładu, jak i materiał prokuratorski i sądowy, podejmując studia nad tym tematem.

Doktor Bolechala wskazując na to, że zabójstwo jest czynem, który stanowi dynamiczny rezultat kombinacji i wzajemnego oddziaływania wielu różnorodnych czynników, zarówno tych, mających swoje źródło w osobie sprawcy, jak i będących efektem konkretnej sytuacji, w której się on znalazł, analizował sprawy sprawców zabójstw. Sprawcy ci są uznawani za grupę zróżnicowaną, heterogenną pod względem struktury osobowości, procesów motywacyjnych, związków i relacji z ofiarą, czy też sposobu działania. Nieliczną, lecz interesującą część tej grupy stanowią osoby niepoczytalne, dokonujące zabójstw pod wpływem choroby psychicznej lub pewnych szczególnych zaburzeń psychiki. Ich czyny są przeważnie nagłe, niespodziewane i niezgodne z prezentowanymi wcześniej właściwościami osobowości. Temat podjęty przez F. Bolechałę jest bardzo trudny i rzadko widoczny w pracach innych badaczy. Wnioski mają duże znaczenie dla praktyki opiniowania sądowo – lekarskiego na tym obszarze medycyny sądowej.

Ze znanych szeroko przypadków, opiniowanych w krakowskiej Katedrze, który budzi zainteresowanie od ponad 40 lat, zarówno literatury naukowej i całkiem nienaukowej oraz mediów, jest sprawa śmierci opozycjonisty z czasów PRL-u Stanisława Pyjasa. Autorzy publikacji: Maria Anna Potocka w „Sprawie Pyjasa” [7] oraz Cezary Łazarewicz [8] w najnowszej książce „Na Szewskiej. Sprawa Stanisława Pyjasa” na nowo odczytują materiał archiwalny i próbują jeszcze raz interpretować ten problem.

Wszystkie badania przeprowadzone w Katedrze zaraz po śmierci opozycjonisty, a także po dokonanej ponad 20 później ekshumacji przemawiają za tym, że śmierć Stanisława Pyjasa była wynikiem upadku ze schodów w starej krakowskiej kamienicy oraz zachłyśnięcia się własną krwią. Nie bez znaczenia dla mechanizmu zgonu był wysoki stan nietrzeźwości zmarłego. Tak przedstawiają problem autorzy wymienionych wyżej publikacji, pozostając w kontrze do grupy dziennikarzy z Bronisławem Wildsteinem na czele, przedstawiających zgon Pyjasa, jako zabójstwo przez służby PRL-u.



All the examinations conducted at the Chair immediately after the oppositionist's death, as well as the exhumation performed more than 20 years later, support the idea that Stanisław Pyjas's death was the result of a fall from the stairs of an old Kraków tenement and choking on his own blood. Not insignificant for the mechanism of death was the high-level of intoxication of the deceased. This is how the authors of the above-mentioned publications present the problem, remaining in opposition to the group of journalists headed by Bronisław Wildstein, who present the death of Pyjas as a murder by the communist regime's services.

### Crime as a perennial social problem

Extremely valuable archival material related to forensic medicine in numerous units of this type around the world, and described in fragments in this work, using the Polish area of the discipline as an example, shows that it is possible to document the histories of societies, seen through the perspective of cases of sudden death, including homicides, suicides and accidents. It is a remarkable and true proof of the existence of evil, the weakness and frailty of human nature, powerlessness in the face of the irreversibility of events. Over time, sensitivity to the crimes around us dulls. This can be explained by the defensive capabilities of the organism that humans carry within themselves, otherwise they would probably not survive.

### Zbrodnia jako odwieczny problem społeczny

Niezwykle wartościowy materiał archiwalny, związany z medycyną sądową w wielu jednostkach tego typu na świecie, a opisany fragmentarycznie w niniejszej pracy, na przykładzie polskiego obszaru tej dyscypliny, wskazuje na to, że można dokumentować historie społeczeństw, widziane przez pryzmat przypadków nagłych zgonów, obejmujących zabójstwa, samobójstwa i wypadki. To niezwykle i prawdziwy dowód na istnienie zła, słabości i ułomności natury ludzkiej człowieka, bezsilności wobec nieodwracalności zdarzeń.

Z czasem wrażliwość na zbrodnie wokół nas tępieje. Można to tłumaczyć zdolnościami obronnymi organizmu, które człowiek w sobie nosi, inaczej by pewnie nie przetrwał.

### References | Piśmiennictwo

1. Wiliam Szekspir. Tragedie i Kroniki" w przekładzie S. Barańczaka. „Juliusz Cezar” akt II, scena 2. Wyd. Znak, 2013.
2. Medycyna Sądowa – Tanatologia i traumatologia sądowa. Cześć I. Redakcja Naukowa G. Teresiński, PZW, Warszawa 2019.
3. Konopka T. Rozwój tanatologii sądowej w świetle analizy protokołów sekcyjnych Zakładu Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Arch. Med. Sąd i Krym. 2011, 61/3, 213-300
4. Marek Z. Wspomnienia medyka sądowego, Wyd. Zakamycze, 1999.
5. „Leon Wachholtz – życie i dzieło”. Red. Jan Władcki, Wyd. PAU, 2019.
6. Leon Wachholtz, „Moje czasy. Na podstawie wspomnień, pamiętników (zapisków) i dokumentów”, opracowanie D. Osmęda, Z. Gajda, O. Ostafin. Wydawnictwo Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny, Kraków 2020, 321-325.
7. Bolechała F. Zabójstwo a niepoczytalność. Wyd. Naukowe Silva Rerum, Poznań 2018.
8. M. Potocka „Wokół sprawy Pyjasa”. Wyd. Bunkier, Kraków, 2021.
9. C. Łazarewicz „Na Szewskiej. Sprawa Stanisława Pyjasa” Wyd. Czytelnik, Warszawa, 2023.

#### Date:

date of submission | data nadesłania: **11.01.2024**  
acceptance date | data akceptacji: **03.02.2024**

#### Corresponding author:

prof. dr hab. n. med. Małgorzata Kłys  
Katedra i Zakład Medycyny Sądowej  
Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum  
ul. Grzegorzewska 16, 31-531 Kraków  
e-mail: mpklys@cyf-kr.edu.pl

#### ORCID:

Małgorzata Kłys: 0000-0001-7740-5717